

Book Review

Ang Kasaysayan at Panitikan sa Pagbuo ng Bayan: Rebyu ng Nobelang *The Feet of Juan Bacnang* ni F. Sionil Jose

Moreal Nagarit Camba

University of the Philippines Diliman

Nais kong maging salamin o saksi ng aking panahon;
sa pamamagitan nito, umaasa akong maipapahayag ko
[ang karanasan] ng maraming walang tinig.

–Francisco Sionil Jose (panayam ni Salleh kay FSJ *The Writer as Asian* 27)

Mababasa sa *The Feet of Juan Bacnang* (2011), ang pinakabagong nobela ni F. (Francisco) Sionil Jose o Frankie sa kanyang mga kaibigan, ang mahigpit na ugnayan ng manunulat at ng kanyang bayan. Siya ang nagsisilbing *zeitgeist* ng maraming panahon; ang espiritu at boses ng nakaraan at kasalukuyan, isang manunulat na kumakatha ng mga akdang sumasalamin sa mayamang karanasan at kasaysayan ng kultura at lahing pinag-usbungan. Kung saan ang kanyang nobelang *Juan Bacnang*, katulad ng iba pa niyang naunang mga nobela, bagamat likhang-isip, ay repleksyon ng buhay, pasakit, at aspirasyon ng manunulat at lipunang lumikha rito; mga tunguhing hindi nalalayo sa layunin ng mga ninuno nitong anyong panitikan, ang mga epiko at kuwentong bayan. Ibig sabihin, ang akda bilang *Weltanschauung* na ayon kay Terry Eagleton ay “partikular na paraan ng pagtingin sa mundo; na may kaugnayan sa gahum na nagtatakda kung paano tingnan ang mundo na maituturing na ‘pag-iisip ng lipunan’ o ideyolohiya ng panahon”¹ (sinipi ni Geok-Lin Lim *A Modern National Epic* 74). Dagdag pa rito, ang kanyang (mga) nobela, partikular ang *Juan Bacnang*, ay nagsisilbing “siwang sa mga kurtinang-papel” sa kasaysayan;² mga tala ng karanasan at pang-araw-araw na buhay, na madalas hindi naisusulat ng mga tradisyunal na historyador. Ito (ang mga tala), ayon kay Pierre Macherey, ang mga puwang o pinipi na boses na naisantabi ng maraming akdang pangkasaysayan (sinipi ni Eagleton *Marxism and Literary Criticism* 34-35).

Higit pa sa pagpapakilala bilang “tanging pag-asa ng Pilipinas para magkaroon ng Nobel Peace Prize,”³ Ramon Magsaysay *awardee* (1980), Pambansang Alagad ng Sining para sa Panitikan (2001) at Pablo Neruda Centennial *awardee* (2004), si Jose ay nagsisilbing buhay na tagapagtala ng kasaysayan ng bayan—mula sa kanyang mga

artikulo bilang isang mamamahayag hanggang sa kanyang pinakakilalang koleksyon ng mga nobela, na kilala rin sa tawag na *Rosales Saga*,⁴ na naisalin na sa iba't ibang wika ng daigdig.

Ang ideya ng bayan, bagamat itinuturing bilang likhang-isip o konstruksyon lamang ng lipunan para kay Benedict Anderson “dahil ang mga kasapi maging ng pinakamaliit na bayan ay hindi kailanman makikilala, makikita, o maririnig ang mga kababayan nila, subalit nananahan sa kanilang mga isip ang kanilang pagiging isa” (6), ay hindi simpleng bayan/nasyon sa diskursong Filipino. Ayon sa UP Diksiyonaryong Filipino, ang bayan ay: (1) *bansa* na itinutumbas sa *country* o *nation* na madalas binibigyang katuturan ng konstitusyon batay sa teritoryo, at (2) *banwa* o *ili* na itinutumbas bilang “lupang tinubuan” na madalas itinutumbas sa katutubong konsepto ng pamayanan (“Bayan”).

Matingkad sa nobelang *The Feet of Juan Bacnang* ni Jose ang imahen ng kanyang ili, ang kulturang Iloko sa Pangasinan – mula sa ginamit na mga pangalan ng tauhan at lugar at sa malinaw na deskripsyon ng mga kaugalian at tradisyon. Subalit, ang pag-ibig ni Jose sa bayan sa nobelang *Juan Bacnang* ay umiigpaw mula konsepto ng ili patungong bansa—sa pagtalakay niya sa Kristiyanisasyon ng mga Ilokano, sa papel ng mga ilustrado sa pamahalaan, pagsakop ng mga Hapon at pakikipaglaban ng mga gerilya, ang kasalukuyang korupsiyon sa pulitika, sa senado, ang demokrasya, ang hati sa pagitan ng mayaman at mahirap, at iba pa.

Tangan ang tradisyong reyalismo, didaktikong inilahad ni Jose ang magkatunggaling tambalan sa pagitan ng noon at ngayon, ng tradisyon at modernisasyon, sa pagitan ng katutubo at banyagang pagpapahalaga at pamumuhay, sa pagitan ng nasyunalismo at kolonyalismo, ng moral at imoral. Buháy na saksi ang nobela sa pyudal na relasyong kinapapalooban ng mga tauhan—ang patronatong pulitika, ang sistemang utang na loob, “palakasan,” ang mga alyansang bunga ng etnisidad, pagkakaibigan/pagkukumpara para sa personal, pulitikal, at pang-ekonomikong interes.

Sa pamamagitan ng mga ito, matagal nang sinagot ni Jose ang pundamental na tanong: Ano ang sining? Para kanino ito?

Tanungin ninyo ang inyong sarili, ano ang panitikan, sino ang inyong mambabasa ng panitikan. Ang panitikan ang pinakadakila sa lahat ng sining, kung gayon, ang mga manunulat ay kinakailangang maging katiwa-tiwala. . . . Maging tapat na saksi ng inyong panahon, at maging matatag kung hinahamak dahil sa pagsasabi ng totoo. . . . Tandaan na kayo ay nagsusulat, hindi para sa inyong mga kritiko, sa mga akademiko, o para sa ibang mga manunulat, bagkus ay para sa inyong mga kababayan na sa kanilang pananahimik . . . at kahirapan ay hindi maipahayag ang kanilang mga pangarap at pasakit. Ikaw

ang kanilang magiging tinig; iyon ay kung hindi mo pa sila iniwan o ipinagkakanulo. . . . Nabubuhay ang kasaysayan sa loob ng panitikan, kung saan mas nakikilala natin ang ating mga sarili. . . . Ang panitikan ay kasaysayan na buhay. (Jose *In Search* 6, 14, 15)

Sadya ngang ang *The Feet of Juan Bacnang* ni F. Sionil Jose ay isa sa maraming akda niya na tumatalakay sa reyalismong malapit sa buhay-Ilokano, lalong higit sa buhay-Filipino.

Kahit labintatlong taon gulang lamang si F. Sionil Jose nang iwan niya ang bayang sinilangan, ang Barrio Cabugawan, Rosales, Pangasinan, malinaw sa haraya niya ang lugar na kanyang kinalakihan. Ayon sa kanya, “Iniwan niya ang kanyang bayan noong labintatlong taong gulang siya upang pumunta ng Maynila. Iniwan ko ito at hindi na muling nakabalik; subalit umaalingawngaw sa aking tainga ang tawag ng aking bayan, ng aking katutubong wika . . .” (Jose *In Search* 2).

Romantiko, may lunggating bumabalik sa nakalipas na panahon, ang imahen sa rural na buhay sa Ilokos ang mababasa sa nobelang *The Feet of Juan Bacnang* ni Jose. Mababasa sa akda niya ang mga salitang Iloko na nagpapatingkad sa lokal na buhay—nariyan ang *abel* o habing Iloko, *kalapaw* o bahay-kubo, mga “damong” kinakain tulad ng *marunggay*, *saluyot*, *ngalog*, at *tab-tabacol*, mga pagkaing tatak-Iloko tulad ng *pinakbet*, *bagnet*, *pinapaitan*, at *dinengdeng*.

Ang buhay-lupa ng Iloko ay pinatitingkad pa ng *bangcag* o lupang bakanteng hindi maaaring tamnan ng palay o ang imahen ng maalikabok, matigas, at mabatong lupa na tanging tabako lamang ang tutubo; ang *gawat* o panahon ng tagtuyot; ang paang *saka-saka* o hugis-luya dahil sa matagal na pagkababad sa putik ng mga paang walang tsinelas o sapin. Lahat ng ito’y imahen ng buhay-pesante, karukhaan, at/o kawalan ng pormal na edukasyon.

Kinukulayan ang mayamang lokal na kultura ng mga kuwento, pamahiin, at karunungan bayan na mababasa sa mga pahina ng *Juan Bacnang*. Nariyan ang *dal-lot* o sinaunang kundiman at ang pag-awit ng *pasyon* na “kaiba sa paraan at tunog ng mga Tagalog” (Jose 133). Nariyan din ang mga kuwento ukol sa hindi mabilang na mga espiritu na namamahay sa puno ng *dalipawen*; kabilang na rin ang kuwentong kapre (o higanteng nananabako’t naninirahan sa mga punongkahoy), na bagaman hango sa salitang Espanyol, *capre*, ay matagal nang bahagi ng mitolohiya ng Ilokos, ng Pilipinas. Idagdag pa rito ang *atang* o ang pag-aalay sa mga yumao, ang “pagpaparamdam ng mga namatay na kamag-anak” (179), ang paglapit sa mga arbularyo upang gamutin ang *gamod* o kulam, at ang mahabang tradisyon ng padugo bilang anyo ng alay o pamalit-

buhay, tradisyon ng sakripisyo at katapangan tulad ng pagpapadugo ng tradisyon ng pagmamarka (*tattoo*) at rebolusyon, at tanda rin ng pagkakaibigan/kapayapaan katulad ng pagsasandugo.

Ang mga malimit na paggamit ng *manang*, *manong*, *apo*, *bak-et*, at *ading* ay nakapagdadagdag din ng imahen ng malapit na ugnayan ng pamilyang Iloko na sumasaklaw hanggang sa mga kapitbahay, *ka-barrio* at kapwa-Iloko. Higit pa rito ay ang maingat at simbolohikal na pagpili ng mga pangalan ng tauhan at lugar na nagpapahiwatig hindi lamang ng pagiging maalam ng manunulat sa kanyang kulturang pinagmulan bagkus gayundin ang pagpapahiwatig ng kanyang paniniwala, ideyolohiya, at prinsipyo sa buhay.

Nariyan ang pagpapangalan ni Jose sa bayan ni Juan bilang nalipatan na nangangahulugan ng “nakalimutan” sa wikang Ilocano—simbolo ng bayang tinalikuran ni Juan bunga ng kanyang pagtakas sa kanyang kasalanan, paghahangad na makilala ang ama sa Maynila at ang pag-asang makakuha ng edukasyong mailap sa kanya. Sa kabilang banda, ang bayang “nalimutan” ay hindi naman talagang nawala sa alaala; sa katunayan, ito ang bayang laging laman ng kanyang isip, ang bayang pinagpagawaan ng kalsada, daan, at iba pang imprastraktura sa pamahalaan, ang bayang naging tirahan niya sa mga huling sandali ng kanyang buhay, ang bayang nagpapaalala sa kanya ng mahirap subalit masayang nakaraan, at ang bayang nagparanas sa kanya ng mahalagang kabatiran.

Nariyan din ang apelyido ng pangunahing tauhan, *Bacnang* o maykaya sa buhay, na isang kabalintunaan sa harap ng buhay-lupa na kinasasadlakan ng pamilya ng kanyang ina. Nariyan din ang kambal na anak ni Juan Bacnang, sina *Annos* o tiyaga at *Liwliwa* o kaligayahan; ang pagpapangalan sa mga nabanggit na tauhan ay malay na pinili ni Juan, “Ito ang mga katangian ng mga Ilokano na nagbibigay-daan upang sila’y makaalpas sa mga pagsubok ng buhay” (125).

Dagdag pa sa listahan ng mga simbolikal na pangalan ay ang mga tauhang sina: *N.A. Tured*, *Lakay Sirib*, at *A.G. Cagaw*. Ang *tured* sa wikang Ilocano ay matapang, isang taong hindi natatakot o nasisindak kahit sa harap ng sugat at hirap—mga katangiang taglay ng peryodistang si Narciso A. Tured sa nobela. Sa maraming pagkakataon na tinangka siyang bilhin upang patahimikin, nanatili si Tured na mata at boses na pumupuna sa lipunan hanggang huling hininga, “inambush siya sa kanyang bahay, ang kanyang mukha ay duguan, parehong mata ay dinukot” (264). Kabaliktaran siya ni A.G. Cabaw, ang patnugot ng *Philippine Courier* na tumatanggap ng payola; sa katunayan isa si Cabaw sa mga tumatanggap ng lagay na ibinibigay ni Juan dela Cruz III. Ang *cabaw* sa wikang Ilocano ay ulyanin na tila sumasalamin sa pagkalimot ng tauhan sa

tunay na tungkulin ng isang mamamahayag. Nariyan din si Lakay Sirib, ang matandang Tinguian na ipinatawag ni Juan upang ipagamot ang tiyo niyang may sakit sa balat na hindi matukoy ng mga espesyalista; ang *sirib* sa wikang Ilocano ay karunungan—ito ang katangiang taglay ng arbolaryo: ang dunong sa lokal na katutubong kaalaman. Sa pakakataong ito, hindi maitatanggi ang pagkatig ng may-akda sa mga katangiang nararapat na taglayin ng isang manunulat/mamamahayag; gayundin ang kanyang pananaw ukol sa posisyon ng mga ‘Apo’ o nakatatanda/katutubo, lalo na yaong tagapagtago ng mga karunungan bayan.

Ang mahigpit na ugnayan ng piksyon at reyalidad ng lokal at pambansang kasaysayan ay mababasa sa nobela.

Binalikan ng tagapagsalaysay ang pagpasok ng mga Agustino sa bayan ng Ilokos, tanda ng pagpasok ng Kristiyanismo sa bansa—ang mga simbahan sa Paoay na mula sa págod ng mga katutubong Iloko, ang mga paaralan na naghubog ng mga pari, at mga naiwang anak. Ikinawing dito ang kasaysayan ng pamilya dela Cruz, ang pinagmulan ni Juan Bacnang (sa bahagi ng ama): “[K]aya kami’y maputi tulad ng aming mga kamag-anak; sapagkat ang pamilya’y mula sa mga relihiyoso. De Dios, dela Cruz . . .” (70-71). Dagdag pa rito ang pagsasamantala ng mga nakapag-aral na mestiso, ang mga ilustrado, sa pagkakamkam ng mga lupa—mula hilaga, hanggang sa timog-katagalugan, at maging sa kabisayaan. Sa katunayan, “ang pamilya dela Cruz . . . ay hindi naman nakaririwasa sa buhay. Mangangamkam sila ng lupa” (30). Ang mga nabanggit na sipi mula sa aklat ay bahagi na ng pambansang kasaysayan.

Nariyan din ang maraming mga tauhan na tila alusyon ng mga prominenteng mga personalidad sa lipunang Filipino. Halimbawa ay ang tauhang si Tiyo Nandy ni Juan Bacnang na tinatawag bilang “Leader”; ipinakilala siya bilang dating kongresista, kasalukuyang senador, at magiging pangulo ng bansa na magtatatag ng “bagong lipunan” (193). Nais niyang may magsulat ng kanyang biyograpiya bilang paghahanda sa kanyang kampanya; sa kabilang banda, nalaman niyang mayroon siyang sakit sa balat na hindi matukoy ng mga doktor. Ang mga detalyeng ito ay tila patungkol sa búhay ng isa ring Ilokano, ang dating-pangulo FerdiNAND(y) Marcos. Idagdag pa ang kuwento ni Kong. Justiniano ‘Nano’ Tranquilino ang mahigpit na kalaban sa pagkapangulo ni Nandy na inambush ng apat na taong nakasakay sa motor—pangalan na tila produkto ng malikot na isip ng manunulat sa pangalang Ninoy (Tr)A(n)qui(li)no. Nariyan din ang kuwento ni Liwliwa, anak ni Juan Bacnang, na namatay dulot ng supokasyon mula sa usok na mula sa loob ng bahay—kuwento ng anak ng isa muling Ilokanong pulitiko, si Jose de Venecia.

Tila hindi nagkataon lang ang mga pangyayari sa tagpuang 2012 ng nobela, ang taon na nais magpakamatay ang 68 gulang na Juan Bacnang, sa mga ilang kuwento at balita sa kasalukuyang panahon—halimbawa ay ang problema ng ilegal na sugal o huweteng (199-201), o ang balak na pagbebenta ni Juan ng kanyang mga napaglumaang helikopter sa kapulisan o militar bilang bago (183), at ang walang habas na pagpatay ng mga pinuno sa mga mamamahayag at sibilyan na humahadlang sa kanilang mga nais (262)—lahat ng mga kuwentong ito ay malapit na malapit sa kasalukuyang kasaysayan ng bawat mamamayang Filipino, saan man siyang bahagi ng Pilipinas o mundo naninirahan.

Sa dulo, ang pagbabalik ni Juan Bacnang sa kanyang bayang sinilangan, mag-isa—hindi kasama ang nanay, lolo, at lolang nagpalaki, gayundin si Anita ang minamahal, at ang mga anak—at naglilimi sa kanyang nakaraan, unti-unti ring nagbabago ang kanyang ugali at anyo. Ang tila nababaliw na Juan Bacnang dulot ng labis na depresyon ay nakakikita ng kakaibang hayop (tila kalabaw) sa harap ng salamin (bilang repleksyon) ay reyalismong pantastiko at mahikal na hindi nalalayo sa kuwentong bayan ng Iloko ukol sa isang pinuno ng bayan, ang *El Presidente*, na tinubuan ng sungay ng hayop, kawangis ng kalabaw na pinatay ng taong bayan.⁵ Ang pagkitil din ni Juan Bacnang ng sariling buhay sa dulo ng kuwento ay hudyat ng kanyang pagsuko sa napakaraming “batas at hamon” sa kanyang buhay—ang pagpatay sa “buhay-magsasaka,” sa “tunay na simpatya sa buhay-pesante” na unti-unting umuusbong sa kanya (bilang representasyon ng hitsurang nag-aanyong kalabaw) na taliwas sa uring kanyang pinanggalingan; simbolikal ito ng paniniwala ng manunulat na si Jose na wala sa hanay ng mga ilustrado ang magliligtas sa bayan, kung kaya, “Kailangan niyang patayin ang halimaw na iyon! Ngayon! Dito!” (250).

END NOTES

- ¹ Ang sipi simula rito at sa mga susunod ay sariling salin ng may-akda, maliban kung sinasabing hindi.
- ² Hiniram mula sa pamagat ng aklat ni William Henry Scott, ang *Cracks in the Parchment Curtain* (1985).
- ³ Binanggit ni Nick Joaquin bilang *blurb* sa “Soba, Senbei, and Shibuya: A Memoir of Post-War Japan” (2000) ni F. Sionil Jose.
- ⁴ Ang *Rosales Saga* ay binubuo ng mga nobelang “Poon” (1984), “Tree” (1978), “My Brother, My Executioner” (1979), “The Pretenders” (1962), at “Mass” (1983).
- ⁵ Maaaring basahin ang buong kuwento sa < <http://www.sacred-texts.com/asia/pft/pft52.htm>>

BINANGGIT NA SANGGUNIAN

- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Pasig: Anvil Publishing, 2003. Print.
- "Bayan." *UP Diksiyaryong Filipino*. Ed. Virgilio Almario. Pasig: Anvil Publishing, 2001. Print.
- Cook Cole, Mabel. *Philippine Folklore Stories*. Chicago: Ac McClurg &, 1916. N. pag. Web. 27 Aug. 2013. <<http://www.sacred-texts.com/asia/pft/pft52.htm>>.
- Eagleton, Terry. *Marxism and Literary Criticism*. Berkley: U of California P, 1976. Print.
- Geok-Lin Lim, Shirley. "A Modern National Epic." *The Filipino's Journey to Justice and Nationhood: F. Sionil Jose and His Fiction*. Ed. Alfredo Morales, 71-111. Quezon City: Vera-Reyes Inc., 1989. Print.
- Jose, F. Sionil. *The Feet of Juan Bacnang*. Manila: Solidaridad Publishing House, 2011. Print.
- . *In Search of the Word: Selected Essays of F. Sionil Jose*. Manila: De La Salle UP, 1998. Print.
- . *The Mass (Rosales Saga)*. Manila: Solidaridad Publishing House, 1983. Print.
- . *My Brother, My Executioner (Rosales Saga)*. Manila: Solidaridad Publishing House, 1979. Print.
- . *Poon (Rosales Saga)*. Manila: Solidaridad Publishing House, 1984. Print.
- . *The Pretenders (Rosales Saga)*. Manila: Solidaridad Publishing House, 1962. Print.
- . *Tree (Rosales Saga)*. Manila: Solidaridad Publishing House, 1984. Print.
- . *Soba, Senbei, and Shibuya: A Memoir of Post-War Japan*. Manila: Solidaridad Publishing House, 2000. Print.
- Saleh, Muhammad Haji. "The Writer as Asian." *Conversations with F. Sionil Jose*. Ed. Miguel Bernad, 21-58. Quezon City: Vera-Reyes Inc., 1991. Print.
- Scott, William Henry. *Cracks in the Parchment Curtain and other Essays in Philippine History*. Manila: New Day Publishers, 1985. Print.

Si **Moreal Camba** <moreal.camba@uap.asia> and <micmic_ph@yahoo.com> ay nagtapos ng kursong BA Araling Pilipino (*cum laude*) at MA Philippine Studies; kapwa sa Kolehiyo ng Arte at Literatura, UP Diliman. Kasalukuyan naman niyang tinatapos ang kursong PhD in Philippine Studies sa Asian Center, UP Diliman. Nakapaglathala at nakapagbahagi na siya ng mga papel-pananaliksik sa mga pambansa at pandaigdigang lathalain at kumperensiya. Siya ang kasalukuyang Tagapangulo ng Departamento ng Filipino ng University of Asia and the Pacific.